

MOSSE maalisuoralla – monimuotoisuusseminaari, Espoo 4.- 6.9.2006**Monimuotoisuustutkimuksen politiikkavaikutukset****Yleistä**

Tietopohjan vahvistaminen on yksi biodiversiteetin suojelun ja kestäväen käytön kulmakivistä. On välttämätöntä sekä tuottaa että välittää tutkimuksen perustuvaa tietoa kansalaisille, päätöksentekijöille ja eri osapuolille, jotta saadaan yhteisymmärrys luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön kustannustehokkaasta ja sopeutuvasta toimintapolitiikasta.

Tutkimustiedot Suomen luonnon monimuotoisuuden tilasta ja kehityssuunnasta sekä luonnon monimuotoisuuden ylläpitoa tukevista keinoista ja niiden tehokkuudesta ovat lisääntyneet merkittävästi viime vuosina. Keskeiset toteutuneet tai käynnissä olevat tutkimus- ja kehittämishankkeet ja niiden päävastuutahot ovat:

Luonnonsuojelualueverkoston edustavuuden arviointihanke 1997-2002, (SAVA, SYKE);

Suomen biodiversiteetin tutkimusohjelma (FIBRE, 1997-2002 ja sen kehittämishanke BITUMI, Suomen Akatemia);

Etelä Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve -työryhmän selvitys 1999-2000 (ESSU-työryhmä, YM);

Monimuotoisuuden tutkimusohjelma 2003-2006 (MOSSE, MMM ja YM);

Puutteellisesti tunnettujen ja uhanalaisten metsälajien tutkimusohjelma PUTTE (METSO:n osahanke, YM),

Itämeren suojelun tutkimusohjelma (BIREME, 2002-2005, Suomen Akatemia)

Vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelma 2003-2014 (VELMU, YM)

Suomalaisen ympäristön ja yhteiskunnan kyky sopeutua ilmastonmuutokseen 2004-2005, (FINADAPT, SYKE)

Metsien monimuotoisuuden turvaamisen keinot ja yhteiskunnalliset vaikutukset 2005-2010 (TUK, METLA).

Luonnonsuojeluekologien ja muiden luonnon monimuotoisuuden perustutkimusten soveltaminen käytäntöön ei ole ollut aina helppoa tutkimusteemojen pirstaleisuuden ja tulosten alustavan luonteen vuoksi. Tutkimustiedon välittymistä päätöksentekijöille sekä tutkijoiden ja tiedon käyttäjien välistä vuoropuhelua tulee lisätä. Tulee lisätä myös yhteiskuntatieteellistä ja monitieteellistä luonnon monimuotoisuuden tutkimusta. Päätöksentekoa ja käytännön toimintaa tukevaa tutkimusta tulee lisätä. Edellä mainittujen laajojen hankkeiden päätyttyä on tarpeen selvittää uuden monitieteisen yhteistyöhankkeen rahoitusmahdollisuudet. Luonnon monimuotoisuuden ja ilmastonmuutoksen välinen suhde on tärkeä uusi tutkimusaihe. Ilmastomuutoksen vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen tulee selvittää, jotta voidaan ennakoida mahdollisimman aikaisin tarvittavia toimia vaikutusten vähentämiseksi tai niihin muutoksiin sopeutumiseksi. Haaste on kansainvälinen ja Suomen tuleekin olla aloitteellinen boreaalisen ja arktisen alueen maiden yhteistyön tehostamisessa.

Luonnon monimuotoisuuden seurannoissa kerätään tietoa ekosysteemeissä, elinympäristöissä, lajeissa, lajiyhteisöissä, geenistöissä ja geeneissä tapahtuvista muutoksista. Suomessa on käynnissä yli 60 luonnon monimuotoisuudesta tietoa tuottavaa seuranta-hanketta. Nämä seurannat muodostavat hyvän pohjan luonnon monimuotoisuuden seurantojen järjestämiselle, mutta useita seurantoja tulisi kehittää. Monille luonnon moni-

muotoisuuden osa-alueille tulisi perustaa uusia seurantoja. Erityisesti seurantaan osallistuvien tahojen yhteistyötä tulee parantaa. Seuranta-aineistojen hyödynnettävyyttä, tietojen yhteiskäyttöä ja raportointia on lisättävä. Verkostoyhteistyönä tulee kerätä yhteiset ja kaikille avoimet tietokannat seurannoista, niiden suorittajista, aineistoista ja raporteista. Tavoitteena on luoda luonnon monimuotoisuuden valtakunnallisen tilan ja kehityssuunnan seurantajärjestelmä vuoteen 2010 mennessä. Luonnon monimuotoisuutta koskevat tiedot tulee järjestää siten, että ne ovat helposti saatavilla riippumatta siitä, missä ja kenen toimesta tiedot on kerätty.

Luonnon monimuotoisuuden suojelun merkitys ja tarve ymmärretään yleisellä tasolla varsin hyvin. Tätä osoittavat muun muassa tehdyt kyselytutkimukset. Suomalaisten tietoisuutta luonnonsuojelun osalta voidaan pitää kansainvälisesti korkeana. Suomen biologisen monimuotoisuuden tiedonvälitysjärjestelmä (LUMONET) on perustettu palvelemaan luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön sidosryhmien ja muiden teemasta kiinnostuneiden tahojen tietotarpeita. Tämä edistää osapuolten välistä yhteistyötä sekä lisää eri tahojen ymmärtämystä luonnon monimuotoisuuden roolista yhteiskunnan toiminnan osana.

METSO -ohjelmasta saadut kokemukset viittaavat siihen, että vapaaehtoisuuteen perustuvilla toimintatavoilla voidaan saavuttaa hyviä tuloksia. Luonnonsuojeluviranomaisten osalta METSO:n tulokset antavat aihetta toimintatapojen olennaiseen kehittämiseen. Myös suuren yleisön kiinnostusta on tarpeen kannustaa ja ylläpitää tiedotuksella, neuvonnalla ja opastuksella sekä tarjoamalla mahdollisuuksia luontoharrastustoimintaan. Verkkoviestinnän nopea kehittyminen avaa osallistumismahdollisuuksia esimerkiksi luontotietojen tuottamiseen ja vastaanottamiseen. Neuvonnalla on ollut jo vanhastaan keskeinen rooli maa- ja metsätaloudessa. Myös monimuotoisuuden turvaamista voidaan edistää neuvonnalla. Niin ikään maataloudessa ympäristökysymysten näkyvyys on olennaisesti lisääntynyt.

Viestintää luonnon monimuotoisuuden ekologisista perusteista sekä suojelun hyödyistä kansantaloudelle, elinkeinoelämälle ja yksityisille ihmisille tulee edelleen lisätä. Yleiseen käyttöön tarvitaan tietoja hyvistä käytännöistä ja toimintatavoista. Hallinnon tulee viestiä luonnon monimuotoisuuteen liittyvistä vaikeistakin asioista ymmärrettävällä ja toimintaan kannustavalla tavalla. On tarpeen korostaa kansallista vastuuta Suomessa esiintyvistä eliölajeista ja luontotyypeistä. Ministeriöiden ja muiden sidosryhmien yhteistyötä tulisi tehostaa yhteisellä viestintäohjelmalla, jolla parannettaisiin luonnon monimuotoisuuden suojelun tuntemusta ja hyväksyttävyyttä yhteiskunnassa.

Poliittinen päätöksenteko

Jos asiaa katsotaan valtion keskushallinnon tasolta, tullaan politiikan alalle kysyttäneen: Miten biodiversiteettiä koskeva tutkimustieto omaksutaan valtioneuvoston piirissä? Myös valtioneuvostossa on hallintoasioissa noudatettava samoja hyvän hallinnon periaatteita, joista edellä muutama ajatus. Selvittämismvastuu koskee myös valtioneuvostoa viranomaisena. Valtioneuvosto on kuitenkin myös poliittisen päätöksenteon keskus, jossa tehdään pitkävaikutteisia linjauksia – ohjelmia ja strategioita. Hallituksella on toimeenpanovalta, johon muun ohella sisältyy hallinnon yleinen kehittäminen ja ohjaus. Lainsäädäntöön liittyvissä asioissa hallitus tekee esityksiä eduskunnalle. Eduskunta lainsäätäjänä ja talousarvion päättäjänä on ratkaiseva päätöksentekijä.

Ympäristöministeriö on valtioneuvoston piirissä luonnollisesti suurimassa vastuussa biodiversiteetistä, mutta jos ajatellaan pitkän ajan vaikutuksia luontoon ja luonnonvaroihin, vastuu on yhteinen ja näkemystä ja asiantuntemusta tarvitaan myös muissa ministeriöissä. Merkittävimpiä tahoja ovat MMM, KTM ja LVM, mutta merkittäviä vastuita luonnon monimuotoisuuteen liittyvissä asioissa on myös OPM:llä, UM:llä ja TVM:llä.

Jo yksin luonnon monimuotoisuuteen liittyvä tutkimus on hyvin laajaa ja moniulotteista, kuten MOSSE:n tulokset osoittavat. Hallinnon mahdollisuuksia soveltaa saatuja tuloksia rajoittavat monet tekijät, joista vähäisimpiä ei liene käytettävissä oleva aika. Virkamiehistön mahdollisuudet omaksua tutkimustuloksia ovat varmasti rajoitettuja kiireisten poliitikkojen mahdollisuuksista puhumattakaan. Kun vielä tutkimustulokset usein vetävät hieman eri suuntiin, on ongelma valmis. Tieteen ja päätöksenteon suhde lienee klassinen ongelma, eikä sitä voida yksin tässä yhteydessä arvioida tai ratkaista. Menetelmällistä kehitystä tiedon, tavoitteiden ja mahdollisuuksien hallintaan on valtioneuvoston piirissä tehty tämän hallituksen aikana politiikkaohjelmissa. Prosessit ovat olleet mielenkiintoisia seurata, mutta valitettavasti luonnon monimuotoisuuden suojelua ja kestävä käyttöä ei ole arvioitu riittävästi suureksi ja tärkeäksi asiakokonaisuudeksi, että se olisi voinut olla politiikkaohjelmanä. Jatkoa varten on syytä arvioida toteutettuja politiikkaohjelmia ja ottaa niistä oppia.

METSO – kokemuksia ja tulevaisuutta

Rajoittava tekijä on tietysti yhteiskunnallisten intressien ristiriitaisuus, joka sitten ilmenee politiikassa - hallintoa ohjaavassa päätöksenteossa ja ajattelussa. Lähimenneisyyden kokemuksista Metson valmistelussa voisi ehkä joitakin johtopäätöksiä tehdä. Metson valmistelu aloitettiin YM:n toimeksiannolla parhaille asiantuntijoille metsiensuojelun biologisen taustan ja tarpeiden hahmottamiseksi. Tuotoksena oli tukeva asiantuntijaraportti ESSU, joka on edelleenkin pitänyt varsin hyvin pintansa.

ESSU-raportti tarjottiin perustetulle laajapohjaiselle Metso-toimikunnalle työkaluksi ongelmien hahmottamiseksi ja ratkaisujen löytämiseksi. Toimikunta ei ottanutkaan ESSU:a omakseen. Tietyissä tilanteissa siihen ei saanut eräiden tahojen mielestä edes viitata. Perusteena oli muun muassa, että ympäristöministeriö ei ollut pyytänyt selvityksestä lausuntoja. Ajateltiin ehkä, että etutahot olisivat jotenkin lausunnoillaan saada aikaan sen, että asiantuntijaraporttia tai siitä tehtäviä johtopäätöksiä muutettaisiin.

Ehkä lausuntokierros olisi voitu järjestää, mutta oletettavasti se ei olisi muuttanut lähtökohdatilannetta kovin paljoa. ESSU sisälsi kannanottoja ja ehdotuksia, jotka eivät kaikille etutahoille sopineet. Käydyssä keskustelussa oli hahmotettavissa yhtäältä luonnonsuojelujärjestöjen ja useiden tiedemiesten yhteinen rintama, jonka vastapuolena olivat metsäalan etutahot. Toimikunta oli pahimmissa vaiheissa aika lailla linnoittautuneena vastakkaisiin juoksuhautoihin.

Toimintaohjelma syntyi, kuten tavallisesti kompromisseilla, joiden synnyttämisessä tarvittiin enemmän yhteiskunnallisesti suuntautuneiden tukijoiden apua keskusteluprosessien synnyttämiseksi sekä hallinnon taitoa löytää suurimmat yhteisesti hyväksyttävissä olevat asiat. Hyvin olennainen peruste sille, että päädyttiin nykyiseen METSO-toimintaohjelmaan oli, että tietoa ei ollut tarpeeksi. Haluttiin lisää tutkimusta ja panostettiin myös uusiin toimintatapoihin. Varovaisuusperiaatteen yksioikoinen tulkinta olisi kai ollut, että ei olisi pitänyt tutkia, kokeilla ja lykätä ratkaisuja vaan olisi pitänyt ryhtyä suoriin suojelutoimiin heti. Tästä ratkaisusta arvion antanee myöhemmin historiankirjoitus.

MOSSE:n ja PUTTE:n tulokset, kokeiluhankkeet ja niiden arviointi ja asiasta käyty runsas julkinen keskustelu osoittavat joka tapauksessa, että tiedon tarvetta todella oli. On ymmärrettävää, että luonnonsuojelubiologi, joka voi nasevalla yhtälöllä ennustaa lajien uhanalaisuusriskin tiettyjen muuttujien avulla, saattaa turhautua. Hänen perusteltujen tulostensa mukaan tästä lähtökohdasta voidaan tehdä yksinkertaisia ehdotuksia siitä, miten ongelma tulee ratkaista – poliittisen päätöksenteon tehtäväksi jää vain niillä tosiasiat. Kuten nähtiin, poliittinen päätöksenteko ei kuitenkaan aina taivu yhden näkökulman varassa. Valitettavasti parhaita ratkaisuja usein ovat ne, joista saadaan päätöksiä ja, jotka voidaan toteuttaa.

Kun ensi vuonna aletaan valmistella päätöksiä METSO:n jatkosta, olemme varustettuja valtaisalla määrällä uusia tutkimustuloksia ja meillä on monipuolisempi kuva myös yhteiskunnallisista tekijöistä. Metson jatkosta päättää seuraavien vaalien jälkeen uusi hallitus. Päätöksenteolle asettaa puitteet se, miten Etelä-Suomen metsien suojelutarpeen ratkaiseminen näkyy hallitusohjelmassa.

Kun jatkotyötä aletaan käsitellä on hyvin tärkeää, onnistutaanko muodostamaan kokonaiskuva metsäalan tulevaisuudesta ja saadaanko siihen riittävä tila luonnon monimuotoisuudelle. Maa- ja metsätalousministeriön johdolla on valmisteltu metsäalan tulevaisuuskatsausta juuri seuraavan hallituskauden tietopohjaksi. Tulevaisuuskatsauksen yhteydessä on tehty laaja selvitys metsätalouden tulevaisuudesta Suomessa. METLA:n raportti hahmottaa erilaisia vaihtoehtoja tulevaisuuden hallinnalle. Selvä viesti raportissa on, että tulevaisuuden metsätalous Suomessa on varmasti jotain muuta kuin se metsätalous, jonka varassa yhtäältä sotienjälkeistä hyvinvointiamme on rakennettu ja toisaalta, jonka seurauksia luonnon monimuotoisuudelle METSO:n toimin pyritään hoitamaan. Murrosvaihe on olemassa ja se on ehkä jo ohitettukin, mutta saattaa kestää pitkäänkin ennen kuin metsäpolitiikan käytännöt muuttuvat.

Raportissa todetaan mm. että:

..."metsien käyttö on nyt ja tulevaisuudessa hyvin paljon moniulotteisempi ja syyvaikutussuhteet vaikeammin hallittavia kuin aiemmin. Vielä 1990-luvun alussa mm. sellaiset asiat kuin globalisaatio, metsien monimuotoisuus, ilmaston lämpeneminen, hiilikysymykset ja päästökauppa olivat metsien käytön keskustelussa taka-alalla, jos ne ylipäättään olivat esillä..."

..."Metsäsektoria koskevaa keskustelua hallitsi pitkälti metsäteollisuuden ja metsätalouden intressit ja usko siihen, että pystymme yhdessä ja Suomen rajojen sisällä pitkälle päättämään metsäsektorimme tulevaisuudesta. Vaikka tämä tulevaisuus ei tuolloinkaan ollut täysin omissa käsissämme, oli se sitä selvästi enemmän kuin tänään. Esimerkiksi EU ja kansainväliset sopimukset eivät säädelleet samassa mitassa metsien käytön toimintaympäristöä, eikä esteitä ollut aktiiviselle valuuttakurssipolitiikan harjoittamiselle metsäteollisuuden etujen näkökulmasta. Metsäsektorin toimijoiden kesken oli myös selkeämmin yhteisiä intressejä kuin tänään, jolloin toimintaa katsotaan yhä enemmän globaalista kuin pelkästään Suomen näkökulmasta. Sitä aikaa ei enää ole, eikä tule."

Raportin mukaan nykytilanteen ja tulevaisuudennäkymien arvion perusteella:

- 1) jonkinasteisesti suojeltujen tai rajoitetussa metsätaloukskäytössä olevien metsien ala kasvaa merkittävästi Etelä-Suomessa;
- 2) talousmetsien käsittely monipuolistuu väljempien metsänhoitosuosittelujen, metsänomistajakunnan erilaistumisen ja metsien luonnonhoitoa tukevien toimenpiteiden myötä;
- 3) energiapuun käytön lisääminen ja monimuotoisuuden ylläpitämisen tavoitteet voivat muodostua ristiriitaisiksi ja aiheuttaa eri eturyhmien välisiä konflikteja;
- 4) metsänomistajien asennoituminen suojelutoimiin muuttuu positiivisemmaksi vapaaehtoisten suojelukeinojen yleistyessä; ja
- 5) huomio siirtyy uhanalaisesta lajistosta "ekosysteemipalvelujen" ylläpitoon.

Raportissa on hahmoteltu kaksi tulevaisuudenkuvaa; "nykyrakenteiden kehittäminen" ja "aktiivinen muutos". Pitää ehkä kysyä, voidaanko näistä vaihtoehdoista todella valita vai tapahtuvatko asiat tavanomaisella tavalla – valitaan nykyrakenteiden kehittäminen, mutta

joudutaan "aktiiviseen muutokseen" – ehkä valmistautumattomina ja jälkijunassa, mutta olosuhteiden muuttuessa joka tapauksessa pakosta. KMO:n kehitys seuraavan hallituskauden alkupuolella onkin mielenkiintoinen prosessi.

(Lauri Hetemäki ym. 2006: Suomen metsiin perustuva hyvinvointi 2015. METLAn työraportteja 26, 250 s. METLA, Helsinki.)

Kun METSO:a tässä murroksessa mietitään, ollaan tekemisissä erittäin vaativan arvioinnin kanssa. Nyt, jos koskaan on kysyntää uusille menettelytavoille, jotta valtava tietoaaineisto saadaan uutta luovaan käyttöön yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tämä on haaste hallinnolle, mutta niin myös kaikille vastuullisille osapuolille. Pahinta olisi nyt ennakoita paaluttaa tavoitteet prosenteissa tai hehtaareissa ja asettua jääräpäisesti puolustamaan niitä. Pitäisi osata asettaa oikeita kysymyksiä ja etsiä prosessit, joiden kautta vastauksia haetaan niin hyvässä yhteistyössä kuin mahdollista.

Tutkimuksen ja hallinnon rajoitteiden ristiriidan käsittelyyn on tarjolla lähestymistapoja. Hildén ym. tarjoavat ratkaisuksi sopeutuvaa luonnonvarojen käytön ja hoidon prosessia. Se edellyttää tutkijoiden ja tutkimuksen ottamista mukaan päätöksenteon valmisteluun integroidusti. (Mikael Hildén ym. 2005 ss. 161-162. Suomen biodiversiteettiohjelman arviointi. Suomen ympäristö 770, 251 s. SYKE, Helsinki). Perusajatus on järkeenkäypä ja se tuntuu erittäin houkuttelevalta. Käytännön soveltamiseen tarvitsemme asiantuntija-apua ja myös sitä, että hallinto itse lohkaisee asiaan riittävät voimavarat. Näistä aika on minimitekiä. Melko haasteellinen tilanne tuottavuusohjelmien maailmassa

Tutkijoita kiinnostavat varmasti myös tutkimuksen voimavarojen tulevaisuus. METSO-toimintaohjelmaan sisältynyt tutkimusrahoitus oli erittäin merkittävä lisäys ympäristöministeriön luonnonsuojelun tutkimukseen käyttämissä määrärahoissa. Vuosina 2000-2002 saatoimme käyttää vuosittain tutkimus- ja kehittämishankkeisiin 0,54 – 0,87 M€ vuodessa. METSO:n rahoitus nosti tätä määrää vuonna 2003 1,3 M€:lla ja suunta on ollut kasvava kuluvan vuoden 2,5 M€:n määrään saakka. Vielä ensi vuonna rahoitus lienee huomattava, vaikka YM:n tutkimusmäärärahat kokonaisuutena puolittuvatkin. Kuten aina hyvissä tutkimushankkeissa, myös METSO:n hankkeissa, esitetään useita jatkotutkimustarpeita. Nämä tulee arvioida samassa prosessissa, jossa METSO:n jatkoa harkitaan. Varmastikin tarvitaan jatkoa monelle hyvin alkuun saadulle hankkeelle, joista PUTTE lienee selvimpiä jatkettavista aihekokonaisuuksia. Samaan aikaan on kuitenkin otettava huomioon, että valtion tutkimusrahoitus yleensä on kutistunut, ympäristöntutkimuksen määrärahat YM:n hallinnonalalla ovat puolittuneet ja toisaalta seurannan järjestäminen vaatii yhä enemmän huomiota.

Tiedon merkityksestä hallintoasiain käsittelyssä yleensä

Hallinto käsitteenä on vähintäänkin laaja. Oikeus hyvään hallintoon on perusoikeus. Hyvän hallinnon takeisiin sisältyy useita elementtejä. Yksi keskeisistä periaatteista, jotka liittyvät tämän seminaarin aiheisiin on selvittämisvastuu. Sillä tarkoitetaan oikeudellista velvollisuutta esittää tarvittaessa selvitys hallintoasian käsittelyssä. Viranomaisen on hankittava asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset. Virallisperiaatteen mukaisesti viranomaisen selvitysvastuu on ensisijainen, mutta myös oikeussuhteen toisella osapuolella, asianosaisella, on velvollisuus esittää selvitystä. Lisäksi asianosaisella on velvollisuus myötävaikuttaa asian selvittämiseen, jos hän on pannut asian vireille. (Olli Mäenpää 2003, Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet, 372 s. Edita Prima Oy, Helsinki.) Tämä periaate on eri muodoissa löydettävissä ympäristölainsäädännöstä ja luonnonvarojen käyttöä ohjaavassa lainsäädännössä. Hyvin tavanomaista on, että lupa-asioissa ja hankkeita tai suunnitelmia käsiteltäessä, tarkastellaan ovatko luontoon kohdistuvien vaikutusten arvioinnit riittäviä ja, miten asia selvitysten perusteella olisi ratkaistava. Hyvin usein ratkaisut perustuvat selvityksiin ja inventointeihin, hyvin harvoin varsinaisesti perustutkimukseen. Kuitenkin

tutkimus on se lähde, joka mahdollistaa selvitysten metodiikan arvioinnin ja inventointitulosten tulkinnan.

Myös selvittämistä voidaan ja pitää tutkia. Esimerkiksi juuri biodiversiteetin huomioonottamista käytännön ympäristövaikutusten arvioinnissa on viime aikoina tutkittu eri maissa. Tulokset ovat olleet samansuuntaisia. Biodiversiteettiä koskevia tietoja kyllä hankitaan, mutta ei välttämättä kattavasti ja olennaisista asioista. Enimmäkseen tyydytään keräämään tietoja alueella nyt olevasta luonnosta, mutta kyky ennustaa hankkeen tai suunnitelman aiheuttamia muutoksia on heikompi. Myös vaikutusten merkittävyyden arviointi ja sitä koskevan ymmärryksen välittäminen päätöksentekoon on kirjavaa ja puutteellistakin. (mm. Tarja Söderman 2003. Luontoselvitykset ja luontovaikutusten arviointi – kaavoituksessa, YVA-menettelyssä ja Natura-arvioinnissa. Ympäristöopas 109, 196 s. SYKE, Helsinki).

Hallinnon tulee siis olla herkkä omaksumaan tutkimustuloksia, koska niillä on konkreettinen merkitys päätöksenteon lainmukaisuudelle. Riippumattomat tuomioistuimet ovat Suomessa käsitelleet satoja ehkä tuhansia tapauksia, joissa luontovaikutuksia tai luontotietoja on tulkittu suhteessa luvan, hankkeen tai suunnitelman laissa säädettyyn hyväksyttävyyteen. Tietyllä tavalla ollaan tekemisissä jo pysyvän käytännön kanssa, mutta jotta luonnon monimuotoisuuden suojelu etenisi, on vielä paljon tehtävää selvitysten laadun ja niiden tulkinnan kanssa.